

ЛОМЦИ НА БУКОВО, ЧЕГАН И ЧЕРВЕНАТА СТЕНА

Васил ШИШКОВ

Abstract. This text belongs to Colonel Vassil Shishkov, former commander of the 15th Infantry Lom Regiment in WWI. His war recollections were published in 1926 in “Narodna otbrana” – a rare literary source.

Keywords: WWI, 15th Infantry Lom Regiment, military battles, Bukovo, Chegan, Chervenata stena, Belogradchik

---

Емилия Кожухарова, търсейки печатни материали и снимки за живота на геройски загиналия на Червената стена през 1917 г. нейн близък родственик и боен командир на 15-и пехотен Ломски полк полковник Стефан Илиев (Кожухарова, 2013а; 2013b), се натъкна до едно много рядко издание – в-к „Народна отбрана“, бр. 1302 от 29 октомври 1926 г. В този брой, посветен на дивизионния празник на 6-а пехотна Бдинска дивизия, трима видни военначалници – ген.-лейт. Тодор Кантарджиев, ген. Асен Николов и полк. Васил Шишков, споделят с читателите на вестника своите спомени за боевете на полковете на дивизията, между които е и белоградчишкия полк.

Ген.-лейт. Т. Кантарджиев
(1861-1945)

Ген. А. Николов
(1867-1928)

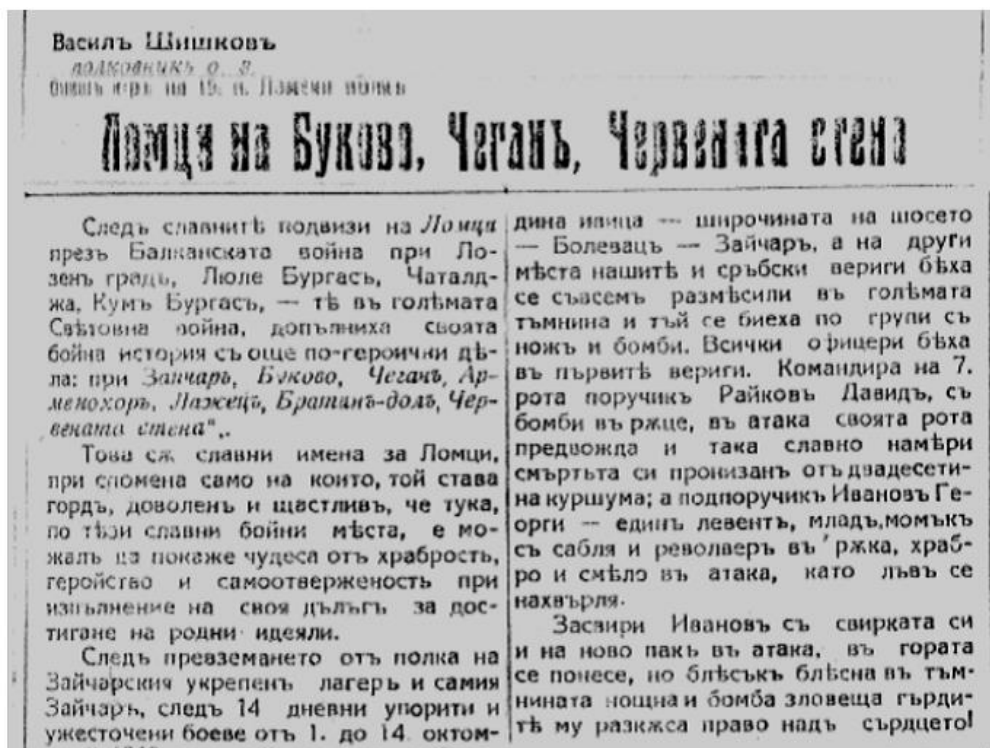

Полк. В. Шишков

Военната кариера на полковник Васил Шишков заслужава специално проучване. Той започва Световната война като командир на 2-а дружина на полка. В края на войната след героичната смърт на командира на полка подполковник Стефан Илиев той поема командването на полка и неговият последен подвиг е спасяването на знамето на полка във времето, когато 15-и пехотен Ломски полк е оставен в заложничество (Мусаков, 1939).

Ломци на Буково, Чеган, Червената стена

След славните подвизи на Ломци през Балканската война при Лозенград, Люле Бургас, Чаталджа, Кум Бургас, те в голямата Световна война допълниха своята бойна история с още по-героични дела: при Зайчар, Буково, Чеган, Арменохор, Лажец, Братин дол, Червената стена.

Това са славни имена за Ломци, при спомена само на които, те стават горди, доволни и щастливи, че по тези славни бойни места са могли да покажат чудеса от храброст, геройство и самоотверженност при изпълнение на своя дълг за постигане на родните идеали.

След превземането на Зайчарския укрепен лагер и самия Зайчар, след 14 дневни упорити ожесточени боеве от 1 до 14 октомври 1915 год., полкът настъпи победоносно във вътрешността на Сърбия. На всяка крачка сърбите се стремяха да задържат и разбият настъпващите като лъвове българи, с надеждата, че ще дойде подкрепление от Солун.

Пехотната казарма в Зайчар¹⁾

За опорна позиция сърбите бяха избрали върха „Буково“, източно от гр. Болевац. Буково – това беше последната тяхна надежда.

Буково

Сърбите бяха силно укрепени и заклевани от своите офицери, че по никакъв начин не трябва да отстъпят тази позиция, защото другаде няма къде да се задържат. Съдбата, обаче, бе предрешила друго. Имаше заповед тази твърдина да се завладее на всяка цена. За изпълнение на тази трудна задача бе натоварена средната колона на нашите настъпващи части – 2-а и 4-а дружина на 15-и пехотен Ломски полк. Боят, който се начена на 19 октомври 1915 год., 10 часа пред пладне и трая цели 24 часа, беше един от най-ожесточените боеве – бой за живота и смъртта. Дружините настъпиха напред стремително и юначно. Началстващите лица бяха в първите редици.

„Буково“, който се очерта пред нас самотен, мълчалив и глух, бе опасан с ред неприятелски окопи, които като гигантски змии се виеха около корпуса му. Гледаше ни той отдалече, гледахме го и ние със стоическото спокойствие на калени бойци. Но с приближаването ни към него по нас се изсипаха безброй снаряди и шрапнели, последвани по-близо от град куршуми, бомби и мини. Дружините не трепнаха, а още по-безсрашно настъпваха. Завърза се бой, бой ужасен. Почна да се смръква; слаб октомврийски ветрец леко подухна и небето се покри с черни и мрачни облаци. Нощта стана тъмна и непрогледна. Ситен дъжд почна да роси, но боят – личен бой с ножове и бомби, не престана, а от минута на минута ставаше все по-ожесточен. Късно през нощта по цялата линия се понесе викът „На нож!“ и „ура“, чу се „Шуми Марица“, а други сражаващи се групи пееха „Съюзници разбойници“. Сърбите се отбраняваха отчаяно, като ни посрещаха с град от куршуми, бомби и картечни вихрове. Неуде се биеха за десет метра междинна ивица – широчината на шосето Болевац – Зайчар, а на други места сръбските и българските вериги се бяха съвсем размесили в тъмнината и се биеха по групи с нож и бомби. Всички офицери бяха в първите

редици. Командирът на 7-а рота поручик Райков Давид, с бомби в ръце, поведе в атака своята рота и славно намери смъртта си, пронизан от около двадесетина куршума, а подпоручик Иванов Георги – един левент, млад момък като лъв се хвърля в атака с револвер и сабя в ръка. Засвири Иванов със свирката и наново пак в атака в гората се понесе, но блясък в тъмнината нощна и бомба зловеща гърдите му разкъса право над сърцето. Но неговите юнаци продължиха борбата, те сърбите избиха и върхът превзеха. Така Ломци храбро си биха и геройски умираха, но сърбите бяха унищожени.

Срещу нас на позицията при Буково бяха 1-ви, 2-ри и 5-ти прекобройни полкове от сръбската комбинирана дивизия. Крал Петър през тази нощ е бил при дивизионната поддръжка от 11-и прекоброен полк в гр. Болевац, гдето е убеждавал войниците да не се дават на българите и е плакал, когато е видял и тази негова дивизия разгромена, пленена и по горите разпръсната.

Чеган

В три-денонощните боеве на 22, 23 и 24 август 1916 год. 1-ва дружина на 15-и пехотен Ломски полк показва чудеса от храброст, безстрашие и високо самопожертвование. Мъчно е да опишат геройствата в тези паметни боеве. Дружината тук изгуби всичките си ротни командири и почти целия началнически персонал, но не трепна, а още по-смело вървеше напред. Тя превзе върха заедно с една гаубична неприятелска батарея. В казармите войниците и сега пеят:

„Чеган, Чеган ти помниш още,
Урата страшна в тая нощ.
Кога дружина сал една
Със кървав нож до теб стигна.“

Червената стена

Това е венецът и славата на непобедимите бойци от 15-и пехотен Ломски полк.

„Червената стена“ е източният гребен на митическия и горд Перистер, който прегражда пътищата от Битоля за Ресен, Охрид и Преспа. Тук Ломци две години – 24 месеца, денонощно се биеха с многобройния разнокожен противник, събран от всичките краища на света. „Червената стена“ е легендарна за Ломци – те я направиха наистина червена със своята юнашка кръв. Тук те показаха чудеса от храброст, храброст, себеотрицание и издържливост. В най-силно окървавените дни – 11-27 март, 7-16 май 1917 год., Ломският полк доказва пред Отечеството, че има несъкрусим борчески дух. Денонощно противникът изсипваше безброй желязо и огън върху окопите на Ломци. Червената стена гореше в огън. Небе, земя, природа – нищо не се виждаше; чуваха се само нескончаемите и зловещи трясъци на хиляди снаряди. Вътре, в този ад ломският юнак чака в своите окопи сладката си славна смърт. С притисната до гърди пушка, с десетки бомби на пояс, той очаква великият момент на разплатата. Врагът, упоен от своята могъща артилерия, мисли, че Ломци не са вече на Червената стена и тръгва напред към позициите ни. Храбрите Ломци като стихия се нахвърлят върху врага и в миг го унищожават.

Червената стена е скъп спомен за Ломци, както с легендарните си бойни действия, така и със спомена за милите ни покойници, заедно с полковия командир командир храбрива и неустрашим полковник Илиев Стефан.

„Червената стена“ скъпо струва на врага. Тук бяха унищожени 175-и, 176-и и 40-и французки полкове, 1-ви и 2-ри африкански полкове, 63-и и 64-и италиански полкове, 1-ва гръцка и 1-ва албанска дружини. Противникът нарече Червената стена „гробница на легионерите“.

Позиция на полка на Червената стена

Военната музика на полка на Червената стена

Март 1917 г. – офицерите на полка при Червената стена

Под Пелистер, 1917

Полковник Шижков на гроба на полковник Илиев в гр. Прилеп

БЕЛЕЖКИ

1. За илюстрациите – има снимки от отворени интернет източници, някои от снимките са намерени при проучванията на Емилия Кожухарова, а две от снимките са принадлежали на капелмайстора на полка Георги Димитров.

ЛИТЕРАТУРА

Кожухарова, Е. (2013а). Биографични бележки за полк. Стефан Илиев.

Венец, 4, 154-179.

Кожухарова, Е. (2013б). Военните отличия на полковник Стефан Илиев.

Венец, 4, 229-243.

Мусаков, И. (1939). *Полувековният път на 15-и пехотен Ломски полк.*

София: Военно-издателски фонд.